

De Vondelkerk bleef, zoals P.J.H. Cuypers zelf schreef, in zijn hart steeds de liefste plaats innemen; de Posthoorn was de eerste kerk die hij in Amsterdam bouwde en vormt een hoogtepunt in zijn vroege periode. Hij kreeg de opdracht in 1859, toen hij nog in Roermond woonde. Hij restaureerde de Munsterkerk aldaar, die door de bouwheren van de Posthoorn zeer werd bewonderd en dan ook in bepaalde opzichten model heeft gestaan voor de nieuwe Amsterdamse kerk. De Posthoorn was de opvolger van een gelijknamige schuilkerk aan de Prinsengracht, welke te klein en bouwvallig was geworden.

Dat Onze Lieve Vrouwe Onbevleete Ontvangenis als patrones werd gekozen, hangt samen met de afkondiging, in 1854, van het dogma van de Onbevleete Ontvangenis en met de verschijning van Maria in Lourdes. In 1853 was in Nederland de bisschoppelijke hiërarchie hersteld en de rehabilitatie van het katholicisme en de kerkelijke bouwkunst was in volle gang. De Posthoorn is één van die negentiende-eeuwse Amsterdamse kerken (zie ook de St. Nicolaaskerk en de Krijtberg) die pon-

De Posthoornkerk, Cuypers' eerste

tificaal, haast triomfantelijk, hoog oprijzen in een oudere kleinschalige gevelwand, als symbolen van de bevrijding uit de krappe schuilkerken en van de emancipatie van de katholieken. Het werd hun door anderen gezindten niet misgund, getuige bij voorbeeld de brede steun aan de voltooiing van de Vondelkerk. En toen bij de voorbereiding van de bouw van de Posthoorn een foutje was gemaakt en men te weinig grond had, gaf, tot Cuypers' ontroering, de protestantse familie Hartkamp spontaan een smal perceel cadeau. Wat wél kwaad bloed zette bij niet-katholiek Amsterdam was het toepassen van de 'middeleeuwse' trant voor profane, openbare gebouwen als het Rijksmuseum en het Centraal Station en het verheffen van de neo-gotiek tot de officiële Nederlandse bouwstijl.

Interessant ontwerp

De bouw van de Posthoorn begon in 1860; in 1863 vond de plechtige wijding plaats. Er was niet voldoende kapitaal voorhanden om de werkzaamheden in één keer te voltooien. In 1887 werd een lening afgesloten ten behoeve van de laatste fase: de ingangspartij aan de Haarlemmerstraat. Burgemeester en wethouders ver-

leenden vergunning, op voorwaarde dat de gevel 12,75 m van de rooilijn verwijderd bleef in verband met de geringe breedte van de straat. Er ontstond een aardig voorpleintje, zoals ook Cuypers' St. Jacobuskerk aan de Haagse Parkstraat er een heeft. In 1889 was de Posthoorn helemaal klaar. De kerk kan worden omschreven als een kruisbasiliek met een klaverbladvormige koorpartij en een driebeukig schip. De achtkantige vieringstoren is op een vierkante basis gefundeerd en voorzien van een open lantaarn, die vanuit de viering als zeer hoog en imposant wordt ervaren. Aan weerszijden van het schip zijn twee gaanderijen boven elkaar gebouwd, in het oeuvre van Cuypers een uniek gegeven, maar dat bij schuilkerken gebruikelijk was. Oorspronkelijk was aan de kant van de Haarlemmerstraat één westoren gedacht, maar in plaats daarvan verschenen een narthex en twee verschillende ranke torens, naar analogie van de Munsterkerk in Roermond. Eén geheel met de kerk en een verbindingselement tussen kerk en aangrenzende bebouwing vormt de pastorie aan de Haarlemmer Houthuinen. Een beeld van Onze Lieve Vrouw bekroont het uitkragende traptoertje.

Twee sloopvergunningen

In oktober 1963 werd in de Posthoorn het eerste eeuwfeest gevierd en in 1973 plaatste de minister van CRM het gebouw – geen afzonderlijke parochiekerk meer, maar ressorterend onder de R.K. Citykerk – op de rijksmonumentenlijst. Helaas was toen al het besluit gevallen, de Posthoorn, samen met enkele andere typische wijkkerken als de Zaaier (Rozengracht) en de Annakerk (Oostelijke Eilanden) af te stoten. Het enige criterium daarbij was de klandizie in verhouding tot de kosten van beheer en onderhoud. Het belang van het gebouw als beschermd monument of een eventuele gebruikswaarde voor andere dan religieuze doeleinden speelden geen enkele rol. In 1976 werd de Posthoorn gesloten. Het kerkbestuur vroeg een sloopvergunning aan die in juni 1976 door de minister van CRM werd geweigerd, maar in 1981 in hoger beroep alsnog werd verleend. Aan onderhoud werd al die tijd vrijwel niets meer gedaan door de kerkbestuurders; hun taak lag immers op het terrein van de zielszorg, niet op dat van de monumentenzorg. Burgemeester en wethouders waren in eerste instantie niet bereid een sloopvergunning ex art. 304 van de Bouwverordening te verstrekken; af-

braak zou het stadsbeeld schaden, niet door het verlies van een belangrijk beeldbepalend element, maar door het ontstaan van een open gat. Er lag geen goedgekeurd nieuwbouwplan klaar voor uitvoering. Tegen deze uitspraak ging de Citykerk in beroep en in 1984 werd dat beroep grond verklaard. De argumenten waren dat de kerk bouwvallig was geworden, dat de gemeente Amsterdam had afgezien van aankoop en dat zich geen personen of instanties hadden aangediend die bereid en in staat waren, behoud en herbestedding van het gebouw te realiseren. De buurt bleef echter, onder auspiciën van het wijkcentrum De Gouden Reael, hardnekkig volhouden dat de kerk moest blijven staan als markant en herkenbaar element in de omgeving en als interessant en bruikbaar gebouw. De kerk werd min of meer gekraakt en bestemd voor sociaal-culturele activiteiten.

Een kentering

In 1986 werd de Stichting De Posthoornkerk opgericht. Deze vervaardigde een plan voor restauratie en herinrichting dat in mei 1987 door de Commissie van Bijstand Coördinatie Stadsvernieuwing akkoord werd bevonden. De plannen kwa-